

NAVOIY ASARLARIDA AYOL PERSONAJLAR TALQINI

Qo'shakova Gulnora Abdurahmonovna

*Surxondaryo viloyati Denov tumani 38-maktabining ona tili va adabiyot fani
o'qituvchisi*

ANNOTATSIYA: *Alisher Navoiy o'z asarlarida hukmdor ayollar obrazini keng yoritgan. Sharq olamida musulmon ayollarining ijtimoiy hayotdagi faolligini ko'rsatishga katta e'tibor bergan. Maqolada Alisher Navoiyning "Tarixi mulki Ajam", "Xamsa" asarlaridagi yurt ravnaqi uchun kurashgan hukmdor ayollar, ijtimoiy faol bo'lgan malikalar, ilm-fan sohasidagi iiqtidorli qizlar, san'atga oshuvta bo'lganlar siymosi madh etilgan. Ular davlat boshqaruvini, ilm-ma'rifatni egallab, yurt tinchligi, xalq farovonligi uchun kurashgan lider ayollar timsolidir. Navoiy ijodida ayollar gender tengligi masalasi, davlat boshqaruvida hukmdor ayollar siymosi yorqin obrazlar orqali yaratilgan.*

Kalit so'zlar: *Alisher Navoiy, "Tarixi mulki Ajam", "Xamsa", hukmdor ayollar, ijtimoiy faollik, davlat boshqaruvi, ilm-ma'rifat, ijtimoiy hayot, Xumoy, Dilorom, Ozarmdo'xt, Layli, Mehinbonu, Shirin, Ravshanak.*

АННОТАЦИЯ: *Алишер Навои широко освещал в своих произведениях образ правящих женщин. Он уделял большое внимание показу активности женщин-мусульманок в общественной жизни восточного мира. В статье в произведениях Алишера Навои «Тарихи Мулки Аджам» и «Хамса» восхваляются фигуры правящих женщин, боровшихся за развитие страны, принцесс, которые были общественно активными, талантливых девушек в области науки, тех, кто был причастен к искусству. Они являются символом женщин-лидеров, которые взяли под свой контроль государственное управление, знания и боролись за мир в стране и благополучие народа. В творчестве Навои через яркие образы создается вопрос гендерного равенства женщин, фигуры женщин-правительниц в*
www.tadqiqotlar.uz

государственном управлении.

Ключевые слова: Алишер Навои, «История Аджама», «Хамса», правящие женщины, общественная деятельность, государственное управление, наука и образование, общественная жизнь, Хумай, Турондохт, Озармдохт, Лейли, Мехинбону, Ширин, Равшанак.

Alisher Navoiy, o'zining nasriy va nazmiy asarlari orqali nafaqat o'z zamonasi, balki insoniyat tarixining turli jabhalariga ta'sir qilgan buyuk adibdir. Uning asarlarida ayol personajlar o'ziga xos joy tutadi. Navoiy ayolni insonning muhim bir qismi sifatida tasvirlab, uning shaxsiyati, ichki dunyosi va jamiyatdagi o'rni haqida o'z qarashlarini ifodalagan. Ayniqsa, "Xamsa" asarlarida ayol obrazlari ko'p va xilma-xil tarzda namoyon bo'ladi. Navoiy ayolning tasvirida nafaqat tashqi go'zallik, balki uning ruhiy va ma'naviy jihatlariga ham e'tibor qaratgan. Navoiy asarlarida ayol go'zalligi tasvirlanadigan asosiy mavzulardan biridir. Uning she'rlarida ayolni tabiiy go'zallik, axloqiy fazilatlar va ma'naviy yuksaklik orqali tasvirlash kuzatiladi. Misol uchun, "Xamsa" dagi "Layli va Majnun" dostoni ayolning ruhiy go'zalligi va uning tasavvur etilishi muhim o'rin tutadi. Layli va Majnunning sevgi hikoyasida, Layli nafaqat tashqi ko'rinishi, balki uning ichki dunyosi, aqlli va mehribonligi bilan ajralib turadi. Navoiy asarlarida ayolning jamiyatdagi o'rni ham ta'kidlanadi. U ko'pincha o'zining oilaviy roli, onalik, mehribonlik va o'z mas'uliyatlarini chuqur tushunadigan bir shaxs sifatida tasvirlanadi. Bu ayol obrazlari uning nafaqat erkaklarga, balki jamiyatga ham qanday ta'sir ko'rsatishini ko'rsatadi. Masalan, "Farhod va Shirin" dostoni ayolning sevgi va sadoqatini, uning shaxsiy izlanishlarini va erkinligini ifodalaydi. Navoiy ayolni ko'pincha erkaklarning sevgilisi sifatida emas, balki mustaqil, o'z fikriga ega va dunyoqarashi shakllangan shaxs sifatida tasvirlaydi. U, ayniqsa, o'zining Xamsa asarida ayollarga nisbatan mustahkam axloqiy va ma'naviy nuqtai nazarni bildiradi. Ayolning badiiy tasvirlari ko'pincha toza va sof, uning tabiati yuksakliklariga e'tibor qaratilgan. Alisher Navoiy ayolning jamiyatni tarbiyalashdagi o'rni ham ta'kidlagan. Ayol nafaqat bir onadir, balki u jamiyatda yangi avlodni tarbiyalash va

ularga axloqiy, ma'naviy qadriyatlarni singdirish uchun mas'uldir. Ayolning tarbiyaviy roli uning ham jamiyatga, ham oilaga bo'lgan mas'uliyatini o'zida mujassamlashtiradi. Navoiy ayolning yuqori fazilatlarini ta'kidlab, uning sadoqatini, tozaligini, mehr-shafqatini va adolatini ulug'laydi. U ayolni shunday fazilatlar bilan tasvirlaydi, bu fazilatlar uning jamiyatdagi o'rnini mustahkamlashga xizmat qiladi. Bunday ayol, Navoiy nazarida, oilaning va jamiyatning mustahkam poydevori sifatida ko'riladi. Alisher Navoiy "Xamsa" asarida ayollarni ko'plab obrazlar sifatida taqdim etadi, ular nafaqat sevgi, balki axloqiy fazilatlar, shaxsiy o'zlik va ma'naviyat orqali o'z o'rnini topgan qahramonlardir. Navoiyning asarlarida ayollar, odatda, go'zallik, muhabbat, sadoqat va ma'naviy yuksaklik bilan bog'lanadi. "Xamsa" ning har bir dostonida ayollar qismati o'ziga xos tarzda tasvirlanadi, ularning shaxsiy hayoti, orzu-umidlari, kurashlari va o'z orzulariga yetishish yo'lidagi harakatlari o'quvchiga chuqur ta'sir ko'rsatadi.

"Layli va Majnun" dostonidagi ayol obrazlari, albatta, eng mashhur va ta'sirchanlardan biridir. Layli, xuddi o'zining nomi bilan atalganidek, go'zallik va muhabbat timsoli sifatida tasvirlanadi.¹ U nafaqat tashqi ko'rinishidagi go'zalligi, balki ichki dunyosidagi sof va toza muhabbat bilan ham ajralib turadi. Laylining Majnunga bo'lgan muhabbati bilan chinakam sevgi va sadoqatni namoyon etadi. Ammo u o'z sevgisini erkin izhor etolmaydi, chunki uning sevgan insoni Majnun jamiyat tomonidan qabul qilinmaydi va ikki yoshning muhabbati jamiyatning noxush qarashlariga duch keladi. Laylining shaxsiy qismati achchiq va og'ir bo'lib, uning muhabbati amalga oshmaydi, lekin uning obrazida ma'naviyat, go'zallik va sevgi ramzi mavjud. Shirin obrazida ayolning ijtimoiy va shaxsiy roli yanada murakkabroq tasvirlanadi. "Farhod va Shirin" dostoni – bu sevgi va sadoqatning hikoyasidir. Shirin, Farhodga bo'lgan muhabbatida sadoqatli, lekin uning orzulari va niyatlari o'ziga xos tarzda chiroyli tasvirlangan. Shirin o'zining ma'naviy yuksakligi, sabri va aqlli qarorlari bilan ajralib turadi. U o'z muhabbatini saqlab qolish uchun ko'p qiyinchiliklarga duch keladi. Shirinning o'ziga bo'lgan ishonchi

¹ Jahon adabiyoti" adabiy-badiiy, ijtimoiy-publitsistik jurnal.2021.80-81b

va qat'iyatliligi, uni Navoiy asaridagi ideal ayol obrazlaridan biriga aylantiradi. Uning qismati, xuddi Laylinikidek, ba'zi cheklovlar va ijtimoiy to'siqlar bilan to'ldirilgan, lekin u o'z muhabbatining poyonsizligini va hayotga bo'lgan qarashlarini himoya qiladi.

Mehr— bu Navoiy asardagi yana bir kuchli ayol obrazidir. Uning tasviri, o'zining orzulari va hissiyotlarini erkin ifoda etishga qaratilgan. Feruza ijtimoiy an'analarga qarshi chiqib, o'z orzulari yo'lida kurashadi. Uning obrazida, ayniqsa, ayolning ichki kuchi, mustaqilligi va erkinligi ta'kidlanadi. Mehr, o'zining sevgi va maqsadlari uchun kurashda o'zgacha qat'iyat ko'rsatadi, va shu bilan birga, Navoiyning ayol tasviriga yangi bir qarashni kiritadi. Zuhra, Yusufga bo'lgan sevgi va sadoqatini namoyish etadi, lekin uning qismati ham o'ziga xos kurashni talab qiladi. Navoiy bu doston orqali ayolni o'z muhabbatida mashaqqatlar va imtihonlarga duch kelayotgan inson sifatida tasvirlaydi. Zuhra, Yusufga bo'lgan mehrini saqlab qolish uchun barcha qiyinchiliklarga bardosh beradi, uning obrazida sadoqat va mashaqqat bilan birga, o'z-o'zini qurbon qilish ham mavjud. Dilorom — Navoiy asarlarida ko'rinadigan yana bir ayol obrazidir. Uning hayotidagi baxtsiz qismati, o'zining izzat-ikromi va ichki tuyg'ulari bilan kurashishi, Navoiy tomonidan aniq tasvirlangan. Diloromning obrazida, ayolning jamiyatdagi o'rnini, axloqiy qarorlar va shaxsiy munosabatlar haqida chuqur fikrlar mavjud.

Xulosa

Navoiy “Sabbayi Sayyor” asarida mehrni nafaqat insonlar o'rtasidagi his-tuyg'ularni anglatadigan oddiy bir hissiyot sifatida tasvirlaydi, balki uni ma'naviy yuksalish va haqiqiy insoniy qadriyatlarni anglash yo'lida kuchli bir vosita sifatida ko'rsatadi. Mehr — bu faqat er-xotin o'rtasidagi sevgi emas, balki insonning o'zini anglash, Yaratganga bo'lgan muhabbat va boshqalarga nisbatan sadoqatni ta'kidlovchi kuchli bir fazilatdir. Navoiy mehrni ruhiy va ma'naviy taraqqiyotning eng muhim omillaridan biri sifatida taqdim etadi, bu esa uning asarlarida muhabbat va mehrning ko'p qatlamli mazmunini ko'rsatadi. Navoiy “Xamsa” asaridagi ayol obrazlarini o'ziga xos tarzda tasvirlagan. Har bir ayol

qahramoni, ularning orzu-umidlari va sevgi yo‘lidagi kurashlari orqali, adib ayolni yuqori axloqiy fazilatlarni namoyon etgan, o‘zini sevgan va o‘zligiga sodiq bo‘lgan shaxs sifatida taqdim etadi. Ularning qismatlari ba'zan achchiq va og‘ir bo‘lsa-da, Navoiyning ayollarga nisbatan hurmati, ular orqali jamiyatda barqarorlik va yaxshilikni ulug‘laydi. Navoiyning asarlarida ayollar jamiyatning, oilaning va insoniyatning muhim bir qismi sifatida ko‘riladi. Alisher Navoiy asarlarida ayol obrazlari juda keng qamrovli va xilma-xildir. U ayolni nafaqat go‘zallik va ma'naviyat timsoli sifatida tasvirlagan, balki uning jamiyatdagi, oiladagi va dunyodagi o‘rnini, axloqiy fazilatlarini ham alohida ta’kidlagan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR (REFERENCES)

1. Jahon adiblari adabiyoti haqida.-T:O ‘zbekiston.2010.
2. Tarixi mulki Ajam 179-180-b
3. A.Navoiy. Farhod va Shirin. .8-tom, 272 b.
4. A.Navoiy. Farhod va Shirin. 1989 y.199-b G’.Gulom nashriyoti
5. A.Navoiy. Farhod va Shirin. 1989 y.209-211--b G’.Gulom nashriyoti
6. Alisher Navoiy .Sab’ai sayyor.Ziyo.com.kutubxonasi.X-325-b.
7. Alisher Navoiy Saddi Iskandariy T-1991.G”.G ‘ulom nashriyoti 366-367-376-b
8. Jahon adabiyoti” adabiy-badiiy, ijtimoiy-publitsistik jurnal.2021.80-81b
9. O‘zbek tilining izohli lug’ati. 90-326-b.